

تبریز

شهر

تب

ریز

زیرسازی یکی از خیابانهای تبریز

«تبریز» بقول خود ترکها یا تبریز، اسم مرکز استان پهناور و پرجمعیت و حاصلخیزی است که در سمت شمال غربی ایران قرار دارد. این شهر را مخاطراهمیت جغرافیائی مرزی و قدمت تاریخی و شجاعت مردمش چشم و چراغ ایران نام نهاده‌اند.

درباره نام این شهر، تاریخ نویسان سخن بسیار رانده‌اند. قاوست-بیزانسی در قرن چهاردهم آن را تورز (بفتح تا و کسر) نوشته و واردان در قرن چهاردهم نام آن را دورز (بفتح دال و کسر) ذکر کرده است. اولیاچلی مشهورترین مأموریت‌هایی در کشور های ایران، عراق، شام و مصر یافته بود در سفر نامه مشهور خود از این شهر یاد میکند و آنرا دورش (ایضاً بفتح دال و کسر) و تورش نام میبرد.

بدین ترتیب نام شهری که در قرن چهارم آنرا «تورز» میخوانده‌اند

رفته رفته در طی زمان بیماری متداول تورز و تبریز و تبریز در آمده است. در کتب معتبر تاریخی ایران نام تبریز و تبریز بروشنی و آشکارا آمده است بعضی از تاریخ نویسان مینویسند:

«زبیده خاتون زن هارون»

الرشید به تبری فرمود که جان وی را میآورد و میکاست پیوسته مبتلا بود اطبا برای او سفر و تغییر آب و هوا را تجویز کردند زبیده خاتون چون سرزمین تبریز که در آن زمان تنها بیابان و چشمه‌ای بود رسید تب از جان خسته وی بگریخت و رحل اقامت در آنجا افکند و از آن روز نام این سرزمین تبریز مشهور گشت. پس از چندی که زبیده خاتون در تبریز بماند و سلامت خود را باز یافت برای آبادانی آن سرزمین از شوهرش هارون الرشید مبلغی بسیار بخواست هارون خواست او را بر آورد و از مهریه زنش مبالغی جهت آبادانی تبریز برای زبیده خاتون فرستاد...»

یاقوت حموی در کتاب معجم البلدان ضمن نام تبریز مینویسد:

«تبریز شهر بلاد آذربایجان و شهری آباد و زیباست، باروهای محکمی دارد که با آجر و کج بنا شده، در وسط آن نهرهای متعدد جاریست باغ‌ها آن را احاطه کرده، میوه‌ها در آن فراوان است، هرگز زرد آلوئی یا کبوتر نر و پهن‌آرز زرد آلوئی موسوم بموسول آن ندیدم در سال ۶۱۰ هجری هر هشت من بغدادی آن را بنصف حبه غلام خرطوم در تبریز جامه های عبائی، سقلاطون، خطائی، اطلس، کرباس تهیه و بسایر بلاد شرق و غرب حمل میشود.»

وضع جغرافیائی شهر و خط زلزله

بود محال ترا داشتن امید محال بعملی که نباشد همیشه بربک حال «از قصیده قطران شاعر تبریز» این شهر در گوشه شرقی جلگه رسوبی همواری واقع شده که مسافتش تقریباً (۳۰ × ۵۵) کیلومتر مربع میباشد این جلگه شیب ملایمی بسوی ساحل شمال شرقی دریاچه ارومیه دارد و بوسیله چند رودخانه آبیاری

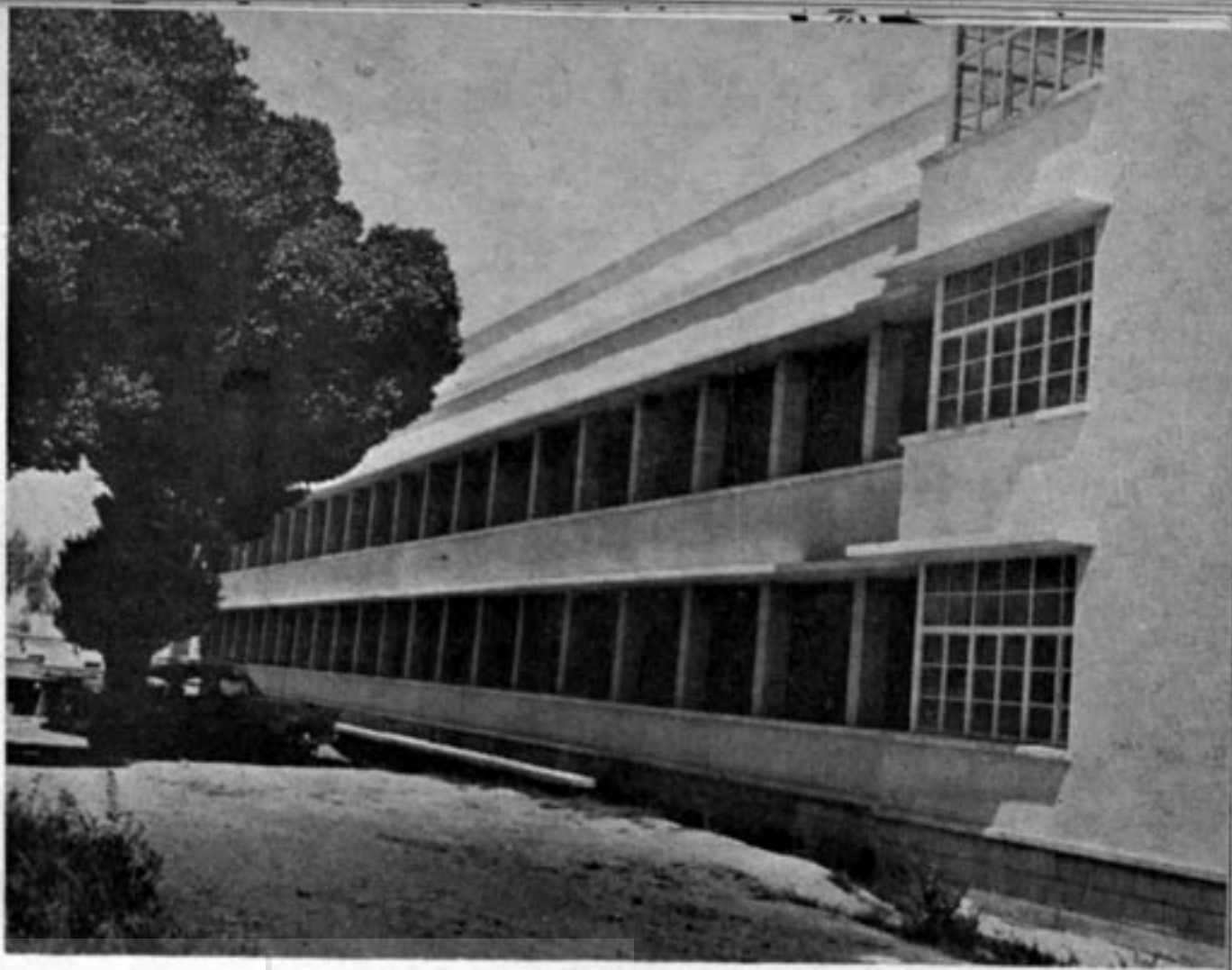
میشود که مهمترین آنها آجی‌چای (تلخ رود) است که از سمت جنوب غربی کوه سولان (سبلان) سرچشمه میگیرد و پس از عبور از محاذات قراجه داغ یعنی حد شمالی تبریز وارد جلگه شده از شمال غربی شهر میگذرد. چون دامنه‌های کوه سهند معبر باریکی بر کرانه شرقی دریاچه ارومیه ایجاد کرده لذا راه مواصلات بین شمال (ماوراء قفقاز، قراجه‌داغ) و جنوب (مراغه، کردستان) باید از تبریز بگذرد.

تبریز بجهت موقعیت جغرافیائی ممتازش مرکز استان حاصلخیز و وسیع آذربایجان است.

شماره ساکنین آن طبق سرشماری آبان ماه ۱۳۳۷ در حدود ۲۵۰ هزار نفر است.

هوای تبریز در زمستان سخت است و در آن برف فراوان می‌بارد بطوریکه سرمای تبریز زبانزد مردم ایران است اما این شهر در فصل تابستان به علت نزدیکی کوه سهند و

بنای بیمارستان دانشکده تبریز

و فور باغ‌های اطراف هوا، معتدل و ملایم میگردد. یکی از خصوصیات تبریز وقوع زلزله‌های سخت و شکفت آور در این شهر است ناصر خسرو در کتاب «سفر نامه» خود ذکر کرده است و ابو طاهر منجم شیرازی وقوع زلزله را قبلاً خیر داده بود و شکفت آور - ترین زلزله‌ها در سال ۲۴۴ هجری و در سال ۴۳۴ در این شهر روی داد که بناهای شهر را بکلی واکون کرد و جمعی از مردم آن کشته این حادثه طبیعت شدند. مرآت البلدان مینویسد: شدت این زلزله‌ها بقدری بود که بعضی از قصبات اطراف تبریز جابجا شدند. آنها که در داخل بارو و حصار شهر بودند به بیرون حصار و آن‌ها که بیرون حصار بودند بداخل بارو منتقل یافتند و از آن جمله است چار منار، سرخاب، دوه چی، نوبس، مقصودیه که اکنون در بیرون حصار و امیرخیز، حکم آباد، فراملک، فرا آغاج، کوچه باغ و مارالان شهر ملحق شده است. زمین لرزه‌های ۱۶۴۱ و ۱۷۲۷ و ۱۷۸۰ میلادی و دوزمین لرزه دیگر جمعی از استادان جغرافیائی را متوجه خود کرد و پس از مطالعات بسیار دریافتند که شهر تبریز روی خط زلزله شمال ایران واقع شده است (نقل نظریه خانیکوف استاد جغرافیای دانشکده مکو)

تبریز و فتنه اعراب و مغول
شهر تبریز در طول تاریخ بخاطر اهمیت فوق العاده تاریخی و جغرافیائی پیوسته مورد تکرار و دستبرد بیگانگان قرار گرفته اما هر بار مردم شجاع تبریز در مقابل تجاوز دشمنان سینه سپر کرده و خاک خویش را از زیر سلطه بیگانگان نجات داده اند. نخستین فتنه ای که دامنگیر مردم تبریز شد لشکر کشی اعراب بسال ۲۳ هجری است. طبق نوشته اصطخری و ابن الفقیه طبری، تبریز بارها دست بدست گشته و باز استقلال خود را بازیافته است در زمستان سال ۶۱۷ مغولها در پیش باروهای تبریز پیدا شدند. مردم تبریز در مقابل آنها ایستادگی کردند لیکن بخاطر زیادی لشکر مغول و کمبود آذوقه، لشکر مغول بداخل شهر تبریز راه یافت پس از چند روز مغولها بسا گرفتن غنائم و غرامت بسیار شهر تبریز را ترك کردند. در ۲۷ رجب ۶۲۸ هجری مغولها دوباره به تبریز روی آوردند اهالی شهر چون سلطان جلال الدین را مرد دلیر و مدافعی یافتند از او حمایت کردند و وی بسا لشکر کمی که فراهم آورده بود بچنگ با مغولان پرداخت و برای مدتی دست آنها را از شهر تبریز کوتاه کرد.

تبریز در قرن بیستم
تاریخ تبریز از سال ۱۹۰۴ می-

اندازه آشفته و هیجان انگیز بود، مردم این شهر که چکیده ای از آمیزش ایرانی، قز، ترکمن و مغول و غیره و معروف به شجاعت و دلیری بودند در جنبش‌های ملی و انقلابی ایران نقش مهمی بازی کردند و در ۲۳ ژوئن ۱۹۰۸ ملتغیان مردم در شهر آغاز شد و این روزی بود که مجلس تهران بمباران گردید. در بین مردانی که برای دفاع از مشروطیت و حقوق ملت قد علم کردند ستارخان و یار او باقر خاقان دو تبریز سوگند یاد کردند تا هنگامیکه با رزوی نهائی نائل نیابند دست از چنگ و ستیز برندارند. ستار خان پس از حادثه بمباران مجلس دعوت انجمن ایالتی آذربایجان را پذیرفت و در محله امیرخیز با قوای دولتی بچنگ و ستیز و مبارزه پرداخت و با وجود شکست صفوف مجاهدین استقامت و پایداری کرد و محله امیر خیز را بدست قوای دولتی نسپرد.

ژنرال کنسول روس هنگامیکه از تصرف محله امیر خیز مایوس گشت بفرق روسیه را بمنزل ستارخان فرستاد و پیغام داد که اگر تسلیم شود از تعرض محمد علی شاه مسون باشد اما ستارخان نپذیرفت و آنقدر مقاومت کرد که مجاهدین محلات دیگر تبریز بجنبش آمدند و قوای دولتی را عقب راندند.

محمد علی شاه که از این پیش آمد ترس داشت عین الدوله را مأمور تصرف تبریز کرد و از عشایر و خوانین یاری خواست اما ستارخان با قوای مجهز خود قوای عین الدوله را عقب زد و تبریز را تحت سلطه خود قرار داد. قشون دولتی از تصرف تبریز صرف نظر نکردند و شهر تبریز را محاصره کردند.

در اوائل فوریه ۱۹۰۹ محاصره شهر شدت یافت و در ۲۰ آوریل کابینه های لندن و سن پترزبورگ بنام حفظ کنسولگری‌ها و رسانیدن خوار بسار بشهر با اعزام نیروی روسی به تبریز موافقت کردند قشون روس بفرماندهی سنارسکی وارد تبریز شد.

در ۲۷ دسامبر فدائیان تبریز بدسته های ضعیف روسی که در شهر پراکنده بودند حمله بردند و خسارت هنگفتی بانان وارد ساختند در نتیجه این کار یک گروهان روسی بفرماندهی ژنرال ورویانونف به تبریز فرستاده شد این عده وارد تبریز شدند دادگاه نظامی روسی چند تن را محکوم باعدام ساخت یکی از محکومین باعدام میرزا علی ثقة الاسلام از علمای بسزگه آذربایجان و رئیس فرقه شیخیه بود که در تبریز بدار آویخته شد. قشون روس تا سال ۱۹۱۴ آغاز جنگ بین الملل اول در آذربایجان باقی ماندند و سپس تبریز را ترك کردند.

آثار تبریز
قدیمی ترین آثار تبریز مربوط با آغاز قرن چهاردهم میلادی یعنی دوره مغول میباشد. از بین رفتن آثار تاریخی تبریز دو عامل مهم داشته است یکی وقوع زمین لرزه‌های شدید و دیگری جنگهای بی دریغ.

زمین لرزه پنجم فوریه ۱۶۴۱ نیز باعث ویرانی و هلاک مردم بوده است اولیاچلی میگوید:

« هنوز ویرانه برج مقبره‌ای دیده میشود»

مادام دیولافوا، تلی را که عبارت از بقایای «شام غازان» بوده دیده است.

در حدود ۱۹۲۵ دریای آرگبیت باغ ملی احداث شد که اکنون قسمتی از آن باقیست و از شاهکارهای بناهای تبریز بشمار میرود.

قسمتی از مسجدجهان شاه (کوک مسجد) هنوز باقیست. این مسجد نیز

اهدای خیابان تبریز

در سالهای اخیر موجی از فعالیت عمرانی در هر گوشه تبریز بچشم میخورد

شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

دستار بر سر اشرف داشتند و جامه قلمی آجده که ظاهر آن رنگ آن نخودی بود و بالا پوش قلمی آجده که غالباً سفید بود پوشیده بودند و جافشور تیمساج زرد درهای مبارک داشتند و هیچکس آن حضرت را نمیدید و آواز مبارک آن حضرت را با اینکه بلند سخن می فرمودند غیر من کسی نمی شنید و بعد از ظهور آن حضرت فی الحال من فریاد کردم و کسی نشنید و آن حضرت بعد از بیرون آمدن در ایوان طاق نمای که تخمیناً طول آن ده ذرع بوده باشد و روی آن ایوان بقبله بود بوجهی که پشت مبارک آن حضرت بجانب میان مغرب و قبله بود منحرف نشستند و کف پای های را بنزدیک یکدیگر و برو بروی که کف یک کف نرسیده بود نهادند پس رفتم پیش و پای راست آن

طه ماسب اول از سلوک طغویه نوشته شده است که نقل آن خالی از لطف نیست. سپاه خاک آستانه خیر البشر مروج مذهب ائمه اثنی عشر غلام امیر المؤمنین حیدر علی ابن ابیطالب السلطان حسن السلطان ابوالعظرف شاه طه ماسب بهادر خان خلدادش ملکه و سلطانه شرف نفاذ یافت آنکه بنا بر رؤیای سالحه که در شب پنجشنبه دوازدهم شهر شعبان اودئیل اثنی و سبعین و تسعمائه حضرت حجة قائم صاحب الامر والزمان صلوات الرحمن علیه را در واقعه دیدم قامت اشرف آن حضرت بلند و روی کشیده و محاسن شریف یک قبضه و موی محاسن و شارب خرمائی و چشم و ابروی آن حضرت سایه وضعی در پیشه مقدس آن حضرت ظاهر بود، چنانچه گویار باضت کشیده اند و تاج سقر لاط قرمزی بی

مسجد بدست حسن کوچک جوپسانی متوفی ۷۴۱ هجری است (زینة المجالس) یکی دیگر از بنا های تاریخی تبریز مسجد جامع است که هنوز قسمتی از آن باقیست. این مسجد دارای طاقنما های بسیار است که بر سر هر یک از این طاقنما ها نوعی شاهکار کاشیکاری جلوه میکند اما افسوس که بیشتر آنها رو بخرابی و ویرانی است و با همه خرابی ها از مساجد دیگر تبریز آباد تر است. بنا این مسجد همه از گچ و آجر و کاشی است کتیبه های ضربی رفیمی دارد محرابش از چند قطعه سنگه رخام ساده ساخته شده است در سمت غربی مسجد لوحی است بر دیوار یکی از طاقنما ها که روی این لوح بخط علاء الدین محمد تبریزی بخط ثلث رؤیای شاه

قبل از ویرانی از بناهای دیدنی تبریز بوده که پروفیسور زاره و مادام دیو- لافوا هر دو در سفرنامه های خود از آن یاد میکنند.

اما آنچه که در تبریز باقی مانده یکی (مسجد کبود) است که در قرن پانزدهم میلادی در زمان جهان شاه ساخته شده است. این بنا زیبا و ظرافت معماری و موزائیک کاشی که در اطراف سردر آن بکار رفته همه حیرت آور است.

مسجد کاشی کاری سلطان حسن یکی دیگری از بناهای معروف شهر تبریز است.

اولیاچلی مینویسد:

سنگهای آنرا از نجف آورده اند و کتیبه آن بقلم یاقوت مستعصمی است و در دو طرف محرابش دو ستون سنگی کهرانی کم نظیر وجود دارد. بنای این

حضرت را میان بندپای مبارکوی و بند چاقشور بوسیدم بعد از آن حضرت برخواستند (کذا) و فرمودند که این تمغاها را که بخشیده بسیار خوب کرده و اظهار خوشنودی فرمودند که تمغه را هم ببخش و فرمودند که ما از تورا ضی هستیم یا از تورا ضی می شویم و بیادماند که از این دو عبارت کدام فرمودند بعد از آن فرمودند که روز بروز عمرت زیاد میشود و دولتت زیاد میگردد من عرض کردم که چون این امر مقبول شماست تمغه تمغاها را هم بخشیدم بعد از آن آن حضرت غائب شد بروجی که من ندانستم که چون غائب شدند لاجرم در روز پنجشنبه مذکور حسب الامر آن حضرت صلوات الله علیه تمغه تمغاوات جمیع ممالک محروسه و آذربایجان و عراق و فارس و خراسان و شیروان و کیلان خصوصاً تمغای دارالشرب طلا و نقره که تا غایت بخشیده نشده

بود موکد بلعت نامه بخشیدم و ثواب آنرا بحضرات چهارده معصوم صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین هدیه کردم بنا بر این باید که ابواب جمع دار السلطنه تبریز و شوارع ارض روم و عراق را که بمبلغ سه هزار و هشت صد و هشتاد و پنج تومان و هشت صد دینار در آن ملک جمع است از تاریخ واقعه مذکوره مسدود دانسته اصلا طلبی از هیچ آفریده نمانند.

آبادانی تبریز

در سالهای اخیر کوششهای وسیعی برای آبادانی تبریز از طرف سازمان برنامه آغاز شده است که از آن جمله میتوان شروع ساختمان آسایشگاه مسولین را نام برد. مساحت کل آسایشگاه ۸۱۸۵۰ متر مربع است و ساختمان آن به سه قسمت اصلی تقسیم گردیده: اول ساختمان سرویسهای عمومی، دوم

ساختمان اصلی - سوم ساختمانهای فوری و در آینده نزدیک ساختمان این آسایشگاه بانظارت وزارت بهداشتی و سازمان برنامه شروع خواهد شد. دیگر از اقدامات سازمان برنامه در تبریز، تکمیل دانشکده پزشکی و بیمارستان ۱۵۰ تختخوابی مربوط بدانشکده ساختمان اتومکانیک هنرستان صنعتی تبریز است.

برای ایجاد این تأسیسات اعتباری بمبلغ ۸۱۸۰۰۰۰۰ (هشتاد و یک میلیون ریال) از طرف سازمان برنامه تخصیص یافته است.

راه آهن تبریز

برای ایجاد راه آهن جدید تبریز و تکمیل راه آهن قدیم و خرید واگن و تجهیزات و وسایل مربوطه سازمان برنامه بیست و دو میلیون ریال صرف کرده است. خطوط راه آهن تبریز عبارتند از: ۱- خط میانه و تبریز.

۲- خط مشهد و تبریز. ایستگاه راه آهن تبریز یکی از زیباترین ایستگاههایی است که تا کنون ساخته شده است.

اسفالت خیابانها

اسفالت خیابانهای شهر تبریز در چهار مرحله در نظر گرفته شده که ۲ مرحله آن انجام و دو مرحله دیگر در دست اقدام است. برای اینکار اعتباری بمبلغ ۵ میلیون ریال از طرف سازمان برنامه اعتبار اختصاص یافته است.

لوله کشی آب تبریز

برای آب تبریز سازمان برنامه مبلغ پنج میلیون ریال وام در اختیار شرکت آب و برق آذربایجان و آب به بشکاه مستقل آبیاری گذاشته است. این مبلغ بمصرف لوله کشی اساسی شهر رسیده و از شهرداری تبریز برای انجام لوله کشی و انشعابات آن نیز کمکهای گرفته شده است.

تبریزیان از فعالترین و فداکارترین مردم ایرانند. آنان در آبادی کشتزارهای ایران سهمی عظیم دارند

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

